rissima. Duorum hoc tempore turbinum procellis illa cœpit concuti, schismatibus scilicet Donatistarum & Meletianorum. Originem Donatistarum paullo ante perhibuimus in nostris ad eorum Concilia observationibus. In istis maxime verificatum fuit quod de hæreticis scribit ad Titum Apostolus: *Subversos esse, & delinquere, cum sint proprio judicio condemnati*. Constat enim ex tribus ipsorum Conciliis, Cirtensi cum duobus Carthaginensibus, eos ipsos qui hanc pestem suscitarunt fuisse in persecutione traditores sacrorum voluminum; qui tamen, ut odiosum, sibique invisum, Episcopatu deturbarent Cæcilianum, fingebant in eo & ejus consecratore Felice Aptungitano, hoc idem traditionis crimen, cum tamen vera & unica hujus reprobationis caussa esset ipsorum ambitio, & odium, & invidia; quia Cæcilianus ab iis sacra vasa repetebat, quæ præcessor Mensurius penes præcipuos hujus factionis auctores deposuerat, qui eadem sibi per sacrilegium retinebant. Hi suæ sectæ signiferum Majorinum ordinarunt Carthaginensem Episcopum, adversus legitime promotum Cæcilianum. Isti ergo postquam atrociter per omnem fere Africam tumultuati sunt, Constantinum interpellant, qui Melchiadi Romano Pontifici, tribusque Gallicanis Episcopis, Materno Agrippinensi, Rheticio Augustodunensi, & Marino Arelatensi; aliisque quibusdam Episcopis, caussæ judicium commisit. Romæ igitur auditis partium accusationibus, & defentionibus, Donatistæ submoventur ut calumniatores, Cæcilianique electio confirmatur. Huic judicio refragantur Donatistæ, ipsumque Romanum Pontificem novis calumniis dilacerant: cui falso imponunt, nec probare ullatenus valent crimen thurificationis ad idola. Hinc ingentes turbas tota Africa cient. Ælianus Africæ Proconsul Donatistas compescere & quietos esse jubet: Illi ab ejus jussionibus ad Constantinum provocant; cujus mandato Arelate in amplissimo Concilio ex omnibus propemodum Europæ provinciis convocato, caussa eadem revisitur, eaque hinc inde disceptata, secundum Cæcilianum dicta sententia fuit. At pertinacissime obstinati Donatistæ ad Imperatorem denuo provocant, a quo primum Romam citati novæ damnationis sententiam acceperunt, addita exilii pœna, quam postmodum Constantinus nimia facilitate remisit.

9. Alterum Meletianorum schisma Meletium auctorem habuit, Lycopolis in Ægypto Episcopum, qui ob diversa crimina fuit a Petro Alexandrino Episcopo sede motus, postquam convictus fuit idolis sacrificasse sub Maximini persecutione. Perculsus hac justa condemnatione Meletius a Petri communione se subduxit, suumque pro viribus schisma propagavit. Cui se Arius adjunxit, qui Petro delatum prensaverat Episcopatum, ambitione præceps invidiaque tabescens, & futurus orbis terræ teterrima pestis. Ipse vero Petrus doctrina, caritate, vigilantia, omnique pietate insignis, postquam Ecclesias Ægypti difficillimis persecutionum temporibus sanctissime rexit, pro fide Christiana capite cæsus est. Ista vero Maximini persecutio innumeros Martyres transmisit in cælum; inter quos recensentur Cæsareæ Palæstinæ Pamphilus, eruditione cum vitæ sanctitate conjuncta mirifice illustris; & Procopius Nicomediæ, Lucianus Antiochenus, Græca sacrorum librorum editione ac emendatione ad Hebraicos fontes collata celeberrimus. In Phrygia urbs, quæ tota Christiana erat, idolis sacrificare renuens, circumfuso Maximini exercitu, cum civibus omnibus incensa est. Sileo Catharinæ Virginis nobile martyrium: Potamienæ quoque ancillæ viri ethnici certamen, quale ex ore sancti Abbatis Antonii acceptum Palladius in historia Lausiana cap. 1. describit. Hæc ad stuprum a suo hero ac domino expetita, sed in virginitatis proposito constantissima, ab eodem delata & tradita est in manus præfecti, qui edicta Principis summa crudelitate solebat exequi. Hic frustra virginis tentato verbis proposito, ahenum parari mandat pice oleoque refertum, ignemque supponi. At illa imperterrita enixe rogavit, ne se totam simul immergi, sed paullatim in bullientem liquorem demitti mandaret; ut diuturniorem cruciatum amore Christi perferret. Id vero a crudelissimo judice obtinuit, suspensaque sensim demissa est per unius horæ spatium. Defecitque vita ejus quando pix ardens ejus collo circumfusa est. Eadem in civitate, eademque grassante persecutione, gladio simul perempti sunt, præter admirabilem Petrum, alii quatuor Episcopi, Phileas, Hesychius, Pachomius, & Theodorus: cumque his uno die sexcenti sexaginta alii Martyres mortem subierunt.

10. Martyrum quoque sub Licinio persequente innumerabilis extitit multitudo. In quibus insignes sunt quadraginta Martyres, nocte hyberna in lacum frigidissimum immersi, & frigore in Armenia necati: in qua etiam Blasius Sebastæ Antistes variis & diris cruciatibus affectus, & demum gladio decollatus est. Præterea apud Adrianopolim in Thracia Ammon Diaconus, cum quadraginta Virginibus monialibus, quarum curam & institutionem gerebat, ignium & gladiorum diris tormentis mortem gloriosam oppetiverunt.

11. Sed ut Arium infelicem, cujus paullo ante strictim mentio facta, resumamus. Ille cum esset presbyter Alexandrinus, atque ut ait Theodoritus, sacrarum Litterarum interpretationi præpositus; cum Episcopatum Alexandrinæ Ecclesiæ ambivisset, sibique prælatum doleret Alexandrum, subjectionis impatiens, illum deprimere, sanctamque illius doctrinam subvertere pro viribus & ingenio nitebatur. Eo perverso conatu novam de Christo invexit hæresim, ejus impugnantem divinitatem, & substantiæ cum æterno Patre unitatem, ejusque negantem æternitatem. Hujus hæresis virus omni studio & industria quaquaversum effudit, & propagavit: cujus patronos sibi ascivit Episcopos non paucos, præsertim vero duos Eusebios admodum celebres, Cæsariensem in Palæstina, & Nicomediensem in Bithynia. Huic se pesti omni, ut par erat, diligentia opponit meritissimus Alexandrinæ Ecclesiæ Præsul Alexander; a quo Arius communione fidelium ejicitur. Sed impius iste permultos in dies nanciscitur dogmatis sui propugnatores, adeo ut incendium istud brevi provincias Orientis pervaserit. Mirum sane est, Constantinum, tot adeoque animosis dissidiis, tot accusationibus mutuis inter Episcopos, tot nequitiis & calumniis in dies ab Antistitibus & Sacerdotibus suscitatis, tum ex parte Arianorum, tum ex parte Donatistarum, in religione Christiana quam susceperat, non nutasse, non vacilasse, non scandalum passum fuisse. Omne vero studium adhibuit religiosissimus Princeps ad conciliandam in Ecclesia concordiam, nec tamen valuit incendium istud extinguere, ob perditam nequitiam, hypocrisim & dolos aulicorum Episcoporum, a quibus obsidebatur, & perpetuo circumveniebatur. In his tamen unus inventus est sinceræ fidei Cordubensis Episcopus, cujus in Diocletianea persecutione confessio carceribus & plagis probata fuerat: hujus integritatem & prudentiam perspectam habens Constantinus, illum in Orientem misit, qua decuit potestate cum Ecclesiastica, tum civili præmunitum, etiam Concilia ubicumque visum esset convocandi, atque in his præsidendi: sed in Ægypto præcipue illiusque Metropoli Alexandria, ex qua præsens, cui medendum erat, damnum emerserat. Hac igitur in civitate copiosam Synodum congregavit, quam Athanasius Apolog. 2. vocat generalem: quia ex multis Orientis Episcopis, præsertim ex Ægypti Diœcesi coacta fuit. Poterat istud malum si non extingui, at aliqua ex parte coerceri, si duo Eusebii sese in gratiam primum Constantini, deinde filii ejus Constantii, penitus non insinuassent.

12. Visum est tandem Constantino summum & ultimum huic morbo petendum esse remedium ex œcumenica Synodo, cujus decreta, ex omnium Ecclesiarum consensione dimanantia, nulla temeritas rejicere aut convellere ausit. Hæc igitur indicta celebrataque Nicææ in Bithynia Synodus fuit: cui Constantinus ipse, non ut judex, sed ut pacis promotor & conciliator; interfuit; cujus præsentia & majestas omnem quæ suboriri posset insolentiam, & proterviam, intra officii limites cohiberet. Huic præsedere Apostolici Legati a Sylvestro electi, Osius Episcopus, Vitusque & Vincentius presbyteri. Arius ibi damnatus est, assertusque Filius Dei consubstantialis & coæternus Patri: dirempta etiam de Paschalis festi die vetus controversia, & sancitum nec ante decimam quartam mensis Martii lunam, nec nisi Dominico die celebrandum id festum esse. Arii fautores Episcopi exautorationis suæ exiliique metu, subdole consensum ad Nicænam fidem simularunt, ut alio posthac tempore audentius impugnarent. Celebratum istud Concilium trecentorum, & septemdecim Episcoporum fuit anno Christi 325. Imperii Constantini anno 20. Paulino & Juliano Consulibus.

13. Religiosus Imperator sollicitus de Christianis non tantum sibi subditis, sed etiam de illis qui alieno parebant Imperio, audiens Saporem Persarum Regem Christianos qui erant in Perside, vexare, humanissimis litteris ad eum scriptis mitigare illum studuit. Christiana vero religio latius in Indiam & Iberiam propagata est. Frumentius Tyrius in Indiam Christi fidem intulit: Indeque reversus Athanasium convenit Alexandriæ versantem, cui exponit quanto Evangelicæ legis studio populus iste ferveret, si Doctores idonei eo mitterentur. Frumentium vero ad Indos remisit Athanasius eorum linguæ peritum, ipsisque assuetum & familiarem, quem consecravit gentis Episcopum. Iisdem temporibus Christiana quædam captiva, sanctitate & miraculosis morborum curationibus in ea regione celebris, Iberis populis hujus regionis accolis suasit religionem Christi capessere. Habitant vero Iberi inter duo maria Euxinum atque Hircanum seu Caspium. Mulier hæc Christianorum institutorum perita Regem Reginamque illius plagæ, sola

sola invocatione Christi, a periculosis morbis, quibus medici nullum potuerant adhibere remedium, curaverat. Tantam vero apud eos gratiam iniit, ut templa Christo ædificare persuaserit, legationem etiam ad Magnum Constantinum mittere, rogantes ut Episcopos & Sacerdotes mitteret, quorum ductu baptismum & Christianam religionem susciperent. Constantinus Legatos benignissime exceptos & magnificis muneribus donatos cum delecto a se Episcopo & Clericis ad Regem dimisit.

14. Ariani vero Episcopi nullatenus desistunt dolis & calumniis orthodoxos Episcopos insectari: sed illorum acrius exarsit furor adversus præcipua fidei columina, scilicet Athanasium Alexandrinum, qui Alexando successerat, Paulum Constantinopolitanum, Eustathium Antiochenum, primarium sedium sanctissimos & dignissimos Antistites, & Hilarium Pictavorum, Eusebium Vercellensium, aliosque vitæ sanctimonia doctrinæque splendore spectabiles. Athanasius quem solummodo adhuc Diaconum Alexander Alexandrinus Præsul in Concilium Nicænum introduxerat, tanta animi vi Arium disputando repressit, ut ingentem a Catholicis gloriam, & ab hæreticis invidiam, & odium implacabile sibi deinceps accersiverit: Idemque post quinque a Concilio menses, erepto ex hac vita divino Alexandro, in ejus sedem promotus, adduci nunquam potuit ut Arium sineret Alexandriæ consistere. Quamobrem ab Arianis, per nequissimas calumnias in Tyrio conciliabulo, cui Eusebius Cæsariensis præsidebat, damnatus est anno 335. & a Constantino Treviros relegatus, ibidem biennio & quatuor mensibus degit in exilio.

15. Sub his temporibus e vivis excedit Constantinus anno Christi 337. exactis in Imperio uno & triginta annis, deposito suo testamento in manus Presbyteri cujusdam Ariani sibi enixe commendati a sorore Constantia pariter Ariana, Licinii tyranni vidua. Mortuus autem est Constantinus in suburbana Nicomediæ villa, ætatis anno circiter sexagesimotertio. Corpus ejus Constantinopolim delatum multo exequiarum apparatu sepultum in vestibulo fuit, quod erat ante Apostolorum Basilicam. Presbyter ejus testamenti depositarius occultum illud habuit, prout morituro Constantino jurejurando pollicitus fuerat, donec adventanti Constantio qui inter superstites Constantini filios natu secundus erat, illud remisisset. Sic vero partitum inter liberos reliquit Imperium. Constantino majori natu pars omnis illa cessit quæ est ultra Alpes, Gallia, Hispania, Britannia, & quidquid erat terrarum ultra Rhenum fluvium. Constantio natu secundo quidquid regionum protendebatur a freto Propontidis ad usque Orientis fines cum Ægypto. Constanti minimo natu, Roma cum Italia, simulque Sicilia, Africanæ Provinciæ, atque Illyricum obtigere.

16. Constantinus Magni Constantini filius natu major, erga Athanasium & partem Catholicam optime affectus, post patris obitum Athanasium ex Gallia & Treviris Alexandriam postliminio reverti fecit, non ausu Constantio in oppositum obniti. Inter hæc Constantinus in fratrem Constantem bellum movit, factaque in illius terras irruptione, interfectus est ad Aquilejam anno 340. Tum vero in ejus fine liberis defuncti provincias Constans invasit. Eusebiani, odio in Athanasium restitutum recrudescente, novas adversus illum turbas excitant, novam tamen metuentes Constantis potentiam, cujus ditio Romam & Italiam complectebatur, Julium Romanum Episcopum demereri student, & quia caussa ista cognitionem supremæ Sedis requirebat, ejusdem quoque judicium se expetere simulant, certi moras nectere, & prout vel in se pronum, vel a sua caussa alienum ejus animum deprehenderent, vel expetitum vadimonium subire, vel deferere, prout e re nata temporumque successu sibi noverint expedire. Julius interea caussæ judicium ad suam cognitionem evocatum prosequitur, & partes ambas ad suum citat tribunal. Athanasius, ceterique Episcopi Tyrio conciliabulo damnati, & sedibus pulsi, citationi obtemperare minime differunt: Eusebiani econtra dilationibus & ludificatoriis prætextibus, ut solent malæ fidei litigatores, caussam remorantur. Athanasius, cum aliis exulibus Episcopis, Romæ annum integrum tresque insuper menses litis judicium præstolatur. Julius, post iterata erga Eusebianos judicialium citationum edicta, his nullatenus comparentibus, judicium exequitur peremptorium, & caussa quam accuratissime discussa, secundum exules Episcopos sententiam dicit; eosque in pristinas unde fuerant ejecti sedes restituit, anno 341. Quo eodem anno Eusebiani, sumpto prætextu dedicationis Basilicæ Antiochenæ, quam Magnus Constantinus multis expensis construxerat, Antiochiam magno numero conveniunt, & ibi novo inito conciliabulo, Athanasium, qui ex decreto Julii Alexandriam civibus lætitia exultantibus reverterat, denuo condemnant, & repetita sede iterum extrudunt; & ne spes aliqua postliminii seu restitutionis superesset, in ejus sedem provehunt Gregorium Cappadocem militaribus Constantii copiis succinctum, a quibus quasi in urbe per vim expugnata, horrenda civium Alexandrinorum cædes perpetrata est, cum luctuosis domuum invasionibus, opum direptionibus, & sacrilegis virginum raptationibus. Athanasius ad cædem conquisitus, clam dilapsus Romam iterum proficiscitur, quo etiam Paulus Constantinopolitanus Episcopus, aliique Antistites ab Arianis pulsi, ut in sacrum asylum se recepere, Asclepas Gazæ, Marcellus Ancyræ, aliique.

17. Verum quia Eusebiani suarum auctoritate Synodorum nitebantur, quæ tamen prorsus fraudulentæ suspectæque erant, utpote ab Arii sectariis habitæ adversus eos qui Nicænam fidem ab illis impugnatam profitebantur, institit Constans, annuente per metum Constantio, ut universale Concilium Sardicæ indiceretur, quæ civitas est confinis Illyrico & Thraciæ in ipsa ditione Constantii, ut Eusebianis omnis tergiversandi prætextus submoveretur; ad quam tamen liberior & facilior cunctis Episcopis Orientis & Occidentis, ubi Constans dominabatur, esset accessus. Celebrata igitur est, non Sardibus in Lydia, sed Sardicæ in Mysia, Synodus generalis anno 347. Ab hac Ariani, cum essent numero longe orthodoxis impares, se subdole subduxere, & Philippis in vicinia conventiculum fecere, cui nomen quoque Concilii Sardicensis indidere, in quo *Consubstantialis* usurpari vocabulum prohibuere. Attamen vera Sardicensis Synodus, revisis exacte Arianorum conventiculorum actis, illisque penitus rescissis, sententiam pro Athanasio aliisque injuste damnatis dixit; Gregorium Alexandrinæ invasorem Ecclesiæ damnavit, Utsacium etiam a Singiduno, Valentem a Mursa, Narcissum ab Hierapoli, Stephanum ab Antiochia, Acacium a Cæsarea, Menophantum ab Epheso, Georgium a Laodicea, aliosque gradu suo exegit: quamvis Socrates & Sozomenus scripserint, huic interfuisse Concilio Paulum Constantinopolis Præsulem; sed fides potius adhibenda Theodorito scribenti, Paulum, cum esset Sardicam profecturus, fuisse ab orthodoxis Constantinopolitanis prohibitum, scientibus paratas adversum eum ab Arianis in itinere insidias.

18. Ceterum haud multo post, Ariani Paulum apud Constantium tum seditionis, tum aliorum criminum falso criminati, hoc obtinuerunt ab iniquo & hæretico Principe, indicta caussa & inaudita parte, ut Cucusum minoris Armeniæ oppidulum relegaretur; quæ fuit quarta & ultima sanctissimi Episcopi relegatio. Scribit enim Athanasius ad solitar. vit. agen. primum ejus exilium fuisse in regionem Ponti: Secundo fuisse catenis vinctum in Singram Mesopotamiæ deportatum: Tertio Emesam amandatum, ut tot agitationibus & incommodis rerumque omnium penuria conficeretur: Quarto Cucusum sub aere frigidissimo, inter deserta montis Tauri, rerum omnium indigum, & omni penuria laborantem locum; quo ut pervenit in tetrum carcerem conjectum fuisse, & omni cibo & potu destitutum, die sexto aperto carcere, inventum adhuc spirantem, jussu Philippi præfecti fuisse laqueo strangulatum.

19. Parum valuisset apud Constantium hæreticum Sardicensis œcumenicæ Synodi decretum pro Athanasio, nisi Catholicus Princeps Constans ejus ursisset executionem, interminatus si tam justa postulatio rejiceretur, se aperto bello id executurum. Itaque Constans pro Athanasio scribit, ut ad pristinam sedem reducatur; sed illa non fuit diuturna tranquillitas: Magnentius enim tyrannus, sumpta Imperiali apud Augustodunum purpura, Constantem per Gaisonem ducem apud oppidum Helenam Pyrenæo proximum interfecit, anno 350. Tanto ergo protectore destitutus Athanasius fugere iterum, omniaque latibula quærere cogitur, Constantio vires omnes intendente in illius exitium, novaque in dies Conciliabula cogente in diversis terrarum partibus, ad ejus condemnationem: Quotquot vero sceleratis decretis renitebantur, carceribus, exiliis, & verberibus plectebantur. Hinc prodiere pseudosynodi, Sirmiensis, Seleuciensis, Mediolanensis, Ariminensis, in quibus erepta Catholicis omni libertate, impietas Ariana prævaluit. Mortuo demum Constantio, cui Julianus successit, pristinam Ecclesiam Athanasius tantisper recuperavit: sed rursum Juliano persequente, solum vertere cogitur: Mortuoque apostata Juliano Alexandriam repetit, sub piissimo Principe Joviano, cujus rogatu divinus Athanasius regulam fidei conscriptam ad ipsum transmisit. Denique sub Imperio Valentis Ariani, qui eumdem jam cœperat exagitare, intra Alexandriam diem clausit extremum, innumerorum pro fide laborum & ærumnarum mercedem in cælo percepturus ab agonotheta Jesu Christo, cujus divinitatem invicta constantia in terris propugnaverat.

20. Eusta-